

טובה גמליאל. יומני זהרה: הזמנה נשית לאנתרופולוגיה.

חיפה: פרדס. 2014. 309 עמודים

עפרה גרינברג*

אם היה צריך להמציא מבחן לתוקף הדברים, הייתי מציעה כתיבת סיפור. אם הייתי יושבת בוועדה לקידום אנתרופולוגים הייתי בודקת אם יש באמתחתם גם סיפור חצי מדומיין, כתוב או בעל פה, שהשרה עליהם השדה. אם היה להם "סיפור יפה" להציע שהוא מעבר לאתנוגרפיה [...] הדבר היה מעניק לי ביטחון לציין את היטמעותם בשדה ואת יכולתם לחרוג מעצמם כדי לחוות מציאות חיים שאינה שלהם. (עמ' 267)

כשהגעתי לקטע הזה הבנתי את הסיבה לכתיבת הספר *יומני זהרה: הזמנה נשית לאנתרופולוגיה*. הרי לפנינו יומן דמיוני (דמיוני? כולו?) המשמש מסגרת להצגת האנתרופולוגיה כתחום ידע הנלמד באוניברסיטה. אני מודה שלא תמיד הרגשתי בנוח עם סיפור המסגרת, שהוא חיקוי לסוגת הרומן הרומנטי, או אולי פרודיה על הסוגה הזאת. העלילה קצרה ופשוטה: בעל הוצאת ספרים מבקש מוורדה, דוקטורנטית צעירה לאנתרופולוגיה, לכתוב את הביוגרפיה של זהרה, מרצה נערצת לאנתרופולוגיה שמתה בגיל צעיר. הביוגרפיה אמורה להתבסס על יומנים אישיים שהשאירה האנתרופולוגית ועתה הם מופקדים בספרייה ציבורית בתל אביב. בעל ההוצאה הוא "איש יפה עיניים, גבה קומה ומצח. שערו האפור והחלק משוך לאחור. חיוכו מפיק חמימות השמורה לגברים היודעים את ערכם" (עמ' 11). הוא היה – ועודנו – מאוהב באותה מרצה, ולכן הוא מבקש להכירה מקרוב באמצעות ניתוח היומנים. כצפוי, הוא הולך ומתאהב בדוקטורנטית הצעירה, שקווי הדמיון בינה ובין קודמתה נחשפים בהדרגה. כך היא מספרת: "ידה של זהרה נשלחת אלי ומלטפת את פני בהבנה עמוקה שהיא-אני-היא. ואין זה משנה כמה אשוטט ביומניה, ידעתי יותר מתמיד כי ביסודי אני אשה כמותה" (עמ' 178). עוד היא אומרת, "ורדה דומה מדי לזהרה, דומה מכדי שאלחם על קיומי הנפרד" (עמ' 187).

אך מה שנראה שבלוני בתחילה הופך אט אט למסקרן במיוחד כאשר המחברת מצליחה לא לגלוש לסיום המתבקש. היכולת הסיפורית של המחברת מוצאת את ביטויה בעיקר במטפורות יפהפיות. כך למשל כשהיא כותבת, "כמה חוכמה יש באנתרופולוגיה – האישה הזאת, איזו אומנות: להפשיט בני אדם מתודעתם המובנת מאליה ולהלבישם מחדש בכסיותיה של תרבות" (עמ' 21). ועוד היא כותבת, "צריך ספר שירודי ים של דעת [...] יהיו מעוניינים לקרא בטרם יוטל עוגן ספינתם לחופה של פיסת תרבות לא נידחת" (עמ' 16). המטפורות האלה סוחפות אותנו לעולם של שירה, ונראה שהמחברת, המוצאת דמיון רב בין האנתרופולוג לסופר, אכן עוברת הלוך ושוב בין עולם הספרות לעולם האנתרופולוגיה, שהצגתו היא הרצינול של כתיבת הספר.

המחברת מציגה את עולם האנתרופולוגיה על היבטיו השונים, החל בהגדרתה הבסיסית של האנתרופולוגיה כחקר תרבות וחקר האחר, דרך שיטות המחקר והאופן שבו משיגים את הידע האנתרופולוגי וכלה בתיאוריה שנועדה להסביר את הממצאים. הספר עמוס במראי מקום לחיבוריהם של אנתרופולוגים שונים. יש בספר עמודים שנראים כמו טקסט לימודי, ומחציתם

* המכללה האקדמית גליל מערבי

ביקורת ספרים

מכוסה בהערות שוליים המסבירות את הטקסט ומרחיבות אותו. לפעמים הקורא מתפעל מהיקף הידע וההתעמקות ולפעמים הוא מתעיף משפע המובאות והאזכורים, הכוללים מלבד אנתרופולוגים גם הוגים ומומחים מתחומי ידע קרובים. הכותבת אכן בעלת ידע עשיר, אך לטעמי יש מידה של הפרזה בהצגת הידע הזה.

בספר מועלות סוגיות חשובות ומעניינות כמו הגירה, שוטטות ושוליות, וגם כאן למטפורות יש תפקיד מרכזי בעיצוב המושגים. כך למשל כשהמחברת כותבת, "הגירה אל מקום היא חסרת ערך אם אינך יודע להגר מחוץ לרעיון" (עמ' 40). לשוטטות מוקדש פרק שלם, ומושג זה משמש מפתח לנושאים נוספים. הראייה מקורית ומרתקת. הדיון המפורט במתרחש מאחורי הקלעים של האקדמיה, שבה הידע נלמד, מציג עולם אכזר המאוכלס בפרופסורים בעלי דעות קדומות, עולם תחרותי וקשוח שרק בודדים מצליחים לשרוד בו.

לסיכום, אין זה ספר להדיוטות, אך גם לא ספר לימוד שיטתי. האם הוא מיועד לאנתרופולוגים? זהו קהל מצומצם למדי, אך אלו המגדירים עצמם ככאלה ודאי ייהנו ממנו מאוד, הן בשל איכות כתיבתו והן בשל התובנות המקוריות שהוא משופע בהן.